

STUDII ȘI ARTICOLE ARTICLES

Sfântul Maxim Mărturisitorul și disputa monoenergistă-monotelită

Prof. Dr. Heinz Ohme*

Rezumat:

De obicei activitatea teologică a Sfântului Maxim Mărturisitorul este prezentată ca model de reactivare a vocației profetice din cadrul Bisericii, fără a se urmări toate implicațiile canonice ale atitudinii sale. Studiul de față se oprește tocmai asupra modului în care trebuie privită intransigența Sfântului Maxim în raport cu învățătura monotelistă și atașamentul față de propriile sale convingeri, formulate mai degrabă ca teologumene, iar nu ca dogme.

Cuvinte-cheie:

Sfântul Maxim Mărturisitorul, Ekthesis, Typos, monotelism, dogmă, teologumenă

„Deci, tu nu intri în comuniune cu scaunul patriarhului din Constantinopol?” El a răspuns: „Nu, eu nu păstrez nicio comuniune!” „Răspunde, din ce motive nu accepți comuniunea?” El răspunse: „Din cauza acelor nouă capitole, care au fost formulate în Alexandria și care resping cele patru sfinte Sinoade (Ecumenice); același lucru s-a întâmplat și prin Ekthesis-ul redactat de Serghie în acest oraș (Constantinopol) și apoi cu Typos-ul alcătuit cu șapte ani mai târziu. [...] Cei care au făcut acestea, au rostit asupra lor înșiși pedeapsa și au fost excomunicați de romani și de Sinodul lor ținut la Roma acum șase ani”¹.

---

* Dr. Heinz Ohme, profesor emerit al Facultății de Teologie Evanghelică din cadrul universității Humboldt din Berlin, Germania.

¹ „Ὁὐ κοινωνεῖς τῷ θρόνῳ Κωνσταντινουπόλεως;” Καὶ εἶπεν· „Ὁὐ κοινωνῶ.” „Διὰ ποίαν οὐ κοινωνεῖς αἰτίαν; εἶπον” [...]: *Relatio motionis*, p. 249ș.u., cf. și 43 0ș.u., in: Pauline Allen/Bronwen Neil (Ed.), *Scripta saeculi VII vitam Maximi Confessoris illustrantia, una cum latina interpretatione Anastasii Bibliothecarii iuxta posita* (CChr.SG 39), Turnhout/Leuven 1999, 31.45.

Prof. Dr. Heinz Ohme

Cu aceste cuvinte rostite de călugărul Maxim (cca 580-662)², în vârstă de 75 de ani, la 16 mai 655 în închisoarea din Constantinopol la primul său proces pe motiv de trădare³, repetate mai târziu⁴ și neretractate, s-a pecetluit soarta celui mai reprezentativ teolog al secolului al VII-lea⁵. Nici amenințarea cu pedepse crunte, tăierea limbii, amputarea mâinii drepte și exilul pe viață, aplicate după cel de-al doilea proces al său în anul 662, nu l-au putut opri nici pe el, nici pe ucenicii lui de a intra în schismă cu Biserica din Constantinopol. Cu puțin timp înainte de a fi aplicate aceste pedepse, un sinod constantinopolitan⁶ l-a anatematizat și pe Sfântul Maxim, și pe ucenicii săi, împreună cu ei au fost anatematizați și papa Martin I (649-653, † 655)⁷, mort în exil și de asemenea patriarhul Sofronie al Ierusalimului (634-639)⁸, deja mort și el. Prin aceasta a cunoscut o oarecare finalitate disputa teologică, numită cearta monoenergetică-monotelită⁹, care s-a purtat timp de treizeci de ani.

Comuniunea cu Biserica din Constantinopol a fost întreruptă de Sinodul roman de la Lateran din anul 649, despre care amintea Sfântul Maxim în citatul prezentat mai sus. Sub președinția papei Martin I (649-653), sinodul i-a anatematizat pe ultimii trei patriarhi ai Constantinopolului: Serghie I (610-638)¹⁰, Pyr (638-641,

---

² *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit. Erste Abteilung 641-867*. Nach Vorarbeiten Friedhelm Winkelmanns erstellt von R.-J. Lilie, C. Ludwig, Th. Pratsch, I. Rochow, vol. 1-6, Berlin 1999-2002, (PmbZ) 4921.

³ Cf. Friedhelm Winkelmann, *Der monenergetisch-monotheletische Streit* (BBS 6), Frankfurt/M. 2001, Nr. 132; Wolfram Brandes, „«Juristische» Krisenbewältigung im 7. Jahrhundert? Die Prozesse gegen Papst Martin I. und Maximos Homologetes“, în: *Fontes Minores X* (ed. v. Ludwig Burgmann; Frankfurt/M., 1998), 141-212.

⁴ În anul 656 este exilat în Bizya: *Disputatio Bizyae cum Theodosio* 83-115 (CChr.SG 39, 81f. Allen/Neil). Cf. Winkelmann, *Streit*, Nr. 145.

⁵ Cu privire la Maxim a se vedea Pauline Allen/Bronwen Neil (Ed.), *The Oxford Handbook of Maximus the Confessor*, Oxford, 2015.

⁶ Winkelmann, *Streit*, Nr. 148a.

⁷ *PmbZ*, Nr. 4851.

⁸ Christoph v. Schönborn, *Sophrone de Jérusalem. Vie monastique et confession dogmatique* (ThH 20), 1972; P. Allen, *Sophronius of Jerusalem and Seventh-Century Heresy. The Synodical Letter and Other Documents*, 2009; Phil Booth, *Crisis of Empire: Doctrine and Dissent at the End of Late Antiquity*, Berkeley ș.a., 2013, p. 44-89.186-250.

⁹ Cf. Winkelmann, *Streit*; Marek Jankowiak, *Essai d'histoire politique du monothélisme*, Diss. Paris-Warschau 2009 [ungedr.]; Booth, *Crisis*; Heinz Ohme, „Motive und Strukturen des Schismas im monenergetisch-monotheletischen Streit“, în *Annuario Historiae Conciliorum* 38 (2006), p. 265-296; idem, „*Oikonomia* im monenergetisch-monotheletischen Streit“, în *Zeitschrift für Antikes Christentum* 12 (2008), p. 308-343; Christian Lange, *Mia Energeia. Untersuchungen zur Einigungspolitik des Kaisers Heraclius und des Patriarchen Sergius von Constantinopel* (Studien und Texte zu Antike und Christentum 66), Tübingen, 2012; Heinz Ohme, „Maximos Homologetes (†662): Martyrium, Märtyrerbewusstsein, «Martyriumssucht»?“, în *Zeitschrift für Antikes Christentum* 20 (2016), p. 306-346.

¹⁰ Jan Louis van Dielen, *Geschichte der Patriarchen von Sergios I. bis Johannes VI. (610-715)*, Amsterdam, 1972, p. 1-56; Winkelmann, *Streit*, p. 258-260.

Sfântul Maxim Mărturisitorul și disputa monoenergică-monotelică

654)¹¹ și Pavel (641-653)¹², care era încă în funcție. De asemenea au fost anatemi-zați, deși deja mort, patriarhul Cir al Alexandriei (631-642)¹³ și cele două decrete imperiale amintite în același citat de Sfântul Maxim, adică *Ekthesis* din anul 638 (636?)¹⁴ și *Typos* din anul 648¹⁵ și, în fine, episcopul Teodor de Faran († înainte de 638)¹⁶ considerat ereziarhul propriu-zis. Toți au fost așezați laolaltă cu Sabeliu, Arie, Nestorie, Eutihie și alții¹⁷. Toți cei anatematizați de Sinodul de la Lateran au fost susținători ai Ortodoxiei calcedoniene! Această măsură radicală nu cunoaște precedent în istoria de până atunci a Bisericii!

Cum a fost posibil ca să fie în așa măsură escaladată o controversă teologică între adepții de până atunci ai celor cinci Sinoade Ecumenice? De ce nu s-a ajuns la un consens? În cele ce urmează, voi schița mai întâi drumul spre schismă. În a doua parte voi denumi divergențele teologice de opinii. În a treia parte va trebui arătat foarte clar că trebuie căutat un motiv fundamental – există și altele¹⁸ – în această dezvoltare a concepției teologice a Sfântului Maxim.

I. Calea spre schismă

Împăratul Heraclie (610-641)¹⁹ a urcat pe tronul imperial în anul 610, în același an în care și-a început păstorirea și patriarhul Serghie al Constantinopolului.

¹¹ *PmbZ*, Nr. 6386; van Dielen, *Geschichte*, p. 57-75; Christian Boudignon, „Maxime le Confesseur était-il Constantinopolitain?”, în Jacques Noret, Bart Janssens, Bram Roosen, Peter van Deun, *Philomathestatos. Studies in Greek and Byzantine Texts Presented to J. Noret for his 65th Birthday* (OLA 137), Leuven ș.a. 2004, p. 11-43.29-31.

¹² *PmbZ*, Nr. 5763.

¹³ *PmbZ*, Nr. 4213; Phil Booth, „The Last Years of Cyrus, Patriarch of Alexandria († 642)”, în *Travaux et Mémoires* 20/1 (2016), 509-558.

¹⁴ Franz Dölger/Andreas E. Müller, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches. I,1 Regesten 565-867*, 2. Aufl. besorgt u. Mitarbeit v. Johannes Preiser-Kapeller u. Alexander Riehle v. Andreas E. Müller, München, 2009, Reg. 211; Winkelmann, *Streit*, Nr. 50; Booth, *Crisis*, p. 239-241, potrivit lui Jankowiak, *Essai d'histoire*, p. 146-149, *Ekthesis*-ul ar fi fost datat încă din anul 636.

¹⁵ Dölger/ Müller, *Regesten*, Reg. 225; Winkelmann, *Streit*, Nr. 106.

¹⁶ Werner Elert, *Der Ausgang der altkirchlichen Christologie. Eine Untersuchung zu Theodor von Pharan und seiner Zeit als Einführung in die Alte Dogmengeschichte*, Berlin 1957; Lange, *Mia Energeia*, p. 540-542.

¹⁷ Sunt enumerați: Σαβέλλιον, Ἄρειον, Εὐνόμιον, Μακεδόνιον, Ἀπολινάριον, Πολέμων, Εὐτυχία, Διόσκορον, Τιμόθεον τὸν Αἰλουρον, Σεβήρον, Θεοδόσιον, Κόλλουθον, Θεμέστιον, Παῦλον τὸν Σαμοσατέα, Διόδωρον, Θεόδωρον, Νεστόριον, Θεόδουλον τὸν Πέρσην, Ὠριγένην, Δίδυμον, Εὐάγριον καὶ ἀπλῶς τοὺς ἄλλους ἅπαντας αἰρετικούς: *ACO* ser.II 2,1, p.378,29-384,25; 380,5-12.

¹⁸ S.u. nota 90.

¹⁹ Walter E. Kaegi, *Heraclius. Emperor of Byzantium*, Cambridge 2003.

Amândoi au cârmuit, într-o strânsă colaborare, istoria imperiului aproape trei decenii. Amenințările din exterior și pierderile privind ordinea internă au fost probleme dominante pentru mai bine de 20 de ani. Între 611 și 619 perșii au cucerit Siria, Palestina și Egiptul. Între anii 622 și 628, când împăratul Heraclie a condus personal campania împotriva perșilor, patriarhul Serghie a preluat în mare parte responsabilitatea politică din capitală. Abia în anul 628 puterea persană a fost definitiv învinsă. Din anii '20 amândoi au căutat o nouă modalitate prin care să fie restaurată unitatea bisericească în cadrul întregii populații creștine din imperiu²⁰. Trebuia să fie ultima încercare de a ajunge la un consens cu adversarii Sinodului de la Calcedon (451). Împăratul însuși, încă din timpul campaniilor sale, a luat în calcul diferite încercări de a câștiga pentru acest proiect majoritatea episcopilor Bisericii imperiale²¹. A în-treprins chiar tratative de unire cu armenii²² și cu iacobiții²³ din Siria.

Disputa propriu-zisă a început în anul 633 când patriarhul alexandrin Cir a reușit să încheie o unire cu așa-numiții „theodosieni”, o puternică grupare a „monofiziților” din Egipt²⁴. Punctul central al acestei formule de unire din anul 633 are următorul conținut: există în două firi „*unul și același Hristos și Fiul în care Dumnezeu și omenitatea acționează printr-o singură lucrare divino-umană (ἐνεργοῦντα ... μὴ θεανδρικῆ ἐνεργεία)*”²⁵. Împotriva acestei formulări a reacționat Sfântul Sofronie atunci, încă stareț al mănăstirii Teodosius din Palestina²⁶. El vedea în această formulare periclitată mărturisirea despre adevărata existență umană a lui Hristos și a gândit că trebuie să fie mărturisite două energii, două lucrări ale lui Hristos (δύο ἐνεργείαι), una dumnezeiască și una omenească. Sfântul Sofronie și-a manifestat protestul său față de Serghie, nu a reușit însă ca să-i câștige de partea nici pe Serghie, nici pe alți episcopi²⁷. La un sinod ținut în Cipru în anul

²⁰ Cf. Winkelmann, *Streit*, Nr. 34-44; van Dieten, *Geschichte*, p. 179-232; Lange, *Mia Energeia*, p. 531-616.

²¹ În special Kyros de Phasis/Lazika: cf. Winkelmann, *Streit*, Nr. 18.19.20; Lange, *Mia Energeia*, p. 540-553.

²² Cu privire la sinodul de unire de la Theodosiupolis din 631. Cf. Winkelmann, *Streit*, Nr. 25. Lange, *Mia Energeia*, p. 571-575.

²³ Cu patriarhul iacovit Athanasios I. Gammala 633/4. Cf. van Dieten, *Geschichte*, p. 219-232; Winkelmann, *Streit*, Nr. 24.24a; Lange, *Mia Energeia*, p. 553-566.

²⁴ Cu privire la unirea din 633: Winkelmann, *Streit*, Nr. 27; Formula de unire: *ACO* ser. II, 2,2 p. 594,17-600,20 (Riedinger); Lange, *Mia Energeia*, p. 575-581; cu privire la situația din Egipt la acel moment cf. Winkelmann, *Ägypten und Byzanz vor der arabischen Eroberung*, Bsl. 40 (1979), [Nachdruck in: F. Winkelmann, *Studien zu Konstantin dem Großen und zur byzantinischen Kirchengeschichte*, Birmingham 1993, Nr. IV], 161-182.

²⁵ *ACO* ser. II 2,2, p. 594-600; 598, 20f.: καὶ τὸν ἕνα Χριστὸν καὶ υἱὸν ἐνεργοῦντα τὰ θεοπρεπῆ καὶ ἀνθρώπινα „μὴ θεανδρικῆ ἐνεργεία”.

²⁶ Cf. Booth, *Crisis*, p. 209-216.

²⁷ Winkelmann, *Streit*, Nr. 26.26a. 29-34.

Sfântul Maxim Mărturisitorul și disputa monoenergică-monetelită

634 sub conducerea arhiepiscopului Arcadie al Ciprului reprezentanții Bisericii din Roma, Constantinopol, Alexandria și Antiohia au respins formularea Sfântului Sofronie²⁸. Era clar că în tradiția calcedoniană de până atunci nu fusese dată o formulare clară în legătură cu expunerea numerică a energiilor în Hristos. Există însă o părere unanimă în legătură cu expunerea numerică a lucrărilor în Hristos, și anume: să se evite în loc să se vorbească despre o lucrare dumnezeiască și ome-nească în Hristos (ὁ ἐνεργῶν). Acest consens se regăsește în hotărârile unui sinod ținut de patriarhul Serghie în luna august 633, așa-numitul „Psephos”²⁹. În aceasta se spune că „toate lucrările dumnezeiești și omenești reies nedespărțite din unul și același Logos dumnezeiesc întrupat și se referă la același”³⁰. Prin urmare s-a interzis orice altă discuție despre una sau două „energii” în Hristos³¹. Discuția despre „două feluri de lucrări” este cu atât mai mult respinsă, pentru că rezultă de aici acceptarea celor „două voințe”, „căci în unul și același subiect nu pot exista două voințe care în același timp și din aceeași perspectivă să stea în contradicție”³². Astfel după doar un an de la unirea alexandrină din anul 633, „monoenergismul” a devenit formulă teologică depășită, însă în același timp a fost introdusă și tematica despre voința lui Hristos.

Atât Sfântul Sofronie, cât și Sfântul Maxim s-au declarat de acord cu această clarificare. Sfântul Maxim l-a caracterizat pe patriarhul Serghie chiar un „nou Moise”³³. Despre această situație l-a informat patriarhul Serghie și pe papa Honoriu I (625-638)³⁴. Acesta și-a dat acordul pentru cele petrecute până atunci și pentru conținutul Psephos-ului³⁵ și i-a scris lui Serghie: „Prin urmare noi mărturisim de asemenea o voință a Domnului nostru Iisus Hristos”³⁶. Când Sfântul Sofronie,

²⁸ Cu privire la Sinodul din Cipru: Winkelmann, *Streit*, Nr.31.33.34; Lange, *Mia Energeia*, p. 587-596.

²⁹ Psēphos-ul este conținut în scrierea lui Serghie către papa Honorius; cf. Winkelmann, *Streit*, Nr.36.40.43.

³⁰ καὶ πᾶσαν θεοπρεπῆ καὶ ἀνθρωποπρεπῆ ἐνέργειαν ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σεσαρκωμένου θεοῦ λόγου ἀδιαίρετως προῖέναι καὶ εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀναφέρεσθαι: *ACO* ser.II 2,2, p. 542, 6-7.

³¹ *ACO* ser.II 2,2, p. 542, 2f.

³² ... ἀδύνατον γὰρ ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ὑποκειμένῳ δύο ἅμα καὶ κατὰ ταυτὸν <ἐναντία> ὑφεστάναι θελήματα, *ACO* ser.II 2,2, p. 542,16f.

³³ Maximus Conf., ep. 19 (*PG* 91, 592B10f). Cf.: Winkelmann, *Streit*, Nr. 43.42.

³⁴ Sergius Patr., ep. Honor. pp. (*ACO* ser.II 2,2, p. 543,1-546,25). Winkelmann, *Streit*, Nr. 43. Cu privire la Honorius cf.: Georg Kreuzer, *Die Honoriusfrage im Mittelalter und in der Neuzeit*, Stuttgart, 1975; Heinz Ohme, „Wer hat den Dyotheletismus erfunden? Zur Frage der Authentizität der Apologia Honorii Papst Iohannes’ IV. (640-642)”, în *Byzantinische Zeitschrift* 110 (2017) în curs de apariție.

³⁵ Winkelmann, *Streit*, Nr. 43.44.

³⁶ Honorius I., ep. Sergio Patr.: *ACO* ser. II 2,2, p. 550,16-17 (Riedinger): ὅθεν καὶ ἐν θέλημα ὁμολογοῦμεν τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Prof. Dr. Heinz Ohme

ales între timp patriarh al Ierusalimului, s-a pronunțat în *Inthronistica*³⁷ sa polemică împotriva consensului din Cipru și a Psephos-ului, împăratul Heraclie a decretat în anul 638 (636?) așa-numitul Ekthesis³⁸ pentru a împiedica răspândirea controversei. Este vorba de o definiție teologică sub formă de decret – autorul era cu siguranță patriarhul Serghie –, care interzicea orice discuție privind raportul dintre lucrarea dumnezeiască și cea omenească în Iisus Hristos și căuta un consens legat de pretinsa mărturisire controversată despre o singură voință a Mântuitorului Hristos. Decretul afirmă:

„Noi mărturisim o singură voință a Domnului nostru Iisus Hristos, adevăratul Dumnezeu, astfel încât în niciun moment trupul său însuflețit de minte să fie despărțit și din proprie acțiune să săvârșească ceva împotriva înțelepciunii Logosului divin unit cu el în ipostasul său, ci precum când, cum și în ce măsură vrea însuși Dumnezeu-Cuvântul”³⁹.

Sfântul Maxim însă intervine în disputa care cunoaște o și mai mare intensitate, încât împăratul Constans al II-lea (641-668)⁴⁰ emite un alt decret în anul 648, așa-numitul „*Typos*”, care fără alte explicații teologice privind hristologia interzicea sub amenințarea unei aspre pedepse orice dispută publică despre numărul lucrărilor și voințelor în Iisus Hristos⁴¹. În ce constă controversa teologică?

II. Controversa teologică

Întrebarea care ducea la declanșarea disputei era următoarea: cum se raportează una alteia lucrarea dumnezeiască și cea omenească și voința dumnezeiască și cea omenească în persoana lui Iisus Hristos? Pe baza hotărârii teologice fundamentale a Sinodului de la Calcedon despre un ipostas și o persoană a Mântuitorului Hristos în două firi nu a fost explicat teologic până atunci dacă energia lui Hristos, adică lucrarea (*energeia*) și activitatea Lui concretă și voința (*thelema*) Sa, adică voia Sa concretă sunt legate de „ipostas”, respectiv „persoană” sau de „firea” lui Dumnezeu-Omul. Marea majoritate a teologilor bisericești îndrumători ai acelei perioade, Serghie, Pir, Pavel, Honoriu, Cir și adepții lor nu au vrut să adauge pe lângă mărturisirea despre firea dumnezeiască și cea omenească în Hristos nicio „dualitate”, nici un dualism privind acțiunea concretă, lucrarea și voința concretă a

³⁷ Winkelmann, *Streit*, Nr. 45. Allen, *Sophronius of Jerusalem*.

³⁸ *ACO* ser.II 2,1, p.156-162. Cf. Winkelmann, *Streit*, Nr. 50.

³⁹ Ἐν θέλημα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ὁμολογοῦμεν, ὡς ἐν μηδενὶ καιρῷ τῆς νοερῶς ἐψυχωμένης αὐτοῦ σαρκὸς κεχωρισμένως καὶ ἐξ οικείας ὀρμῆς ἐναντίως τῷ νεύματι τοῦ ἡνωμένου αὐτῆ καθ' ὑπόστασιν θεοῦ λόγου τὴν φυσικὴν αὐτῆς ποιήσασθαι κίνησιν, ἀλλ' ὅποτε καὶ οἷαν καὶ ὄσιν αὐτὸς ὁ θεὸς λόγος ἠβούλετο (*ACO* ser. II 2,1, p. 160, 25-29).

⁴⁰ *PmbZ* Nr. 3691; Cf. Winkelmann, *Streit*, p. 221-224.

⁴¹ *ACO* ser.II 2,1 p.208,3-210,15. Cf. Winkelmann, *Streit*, Nr. 106.

Sfântul Maxim Mărturisitorul și disputa monoenergistă-monotelită

unei singure persoane pentru a exclude ruperea unității persoanei lui Iisus Hristos în două subiecte, ceea ce ar fi amintit de „nestorianism”. Ei credeau că o voință omenească ar sta în contradicție cu Dumnezeu și de aceea excludeau din ipostasul lui Iisus o astfel de voință. Perspectiva lor privind lucrarea și voința lui Iisus era îndreptată în același timp spre realizarea concretă a lucrării, spre rezultatul lucrării sale. Prin urmare întreaga viață a Fiului lui Dumnezeu de la naștere și până la înviere era în întregime și nelimitată destinată realizării mântuirii oamenilor și pentru ca în unirea Sa nedespărțită cu Dumnezeu să nu fie găsită nicio oscilație între bine și rău în voința Sa și voința Sa să nu se contrazică cu Dumnezeirea, era firesc să se pună în discuție numai afirmația teologică despre o singură lucrare și o singură voință în Iisus Hristos.

Împotriva concepției despre o singură energie și o singură voință în Hristos s-a pronunțat însă Sfântul Maxim și ucenicii săi prin anii 640 (641). El și-a dezvoltat învățătura sa în așa-numitele *Opuscule teologice și polemice* (*Opuscula theologica et polemica*) 6⁴², 7⁴³ și 20⁴⁴. Pe baza fundamentării calcedoniene despre cele două firi și a uneia dintre remarcile sale privind definirea ontologică a noțiunii de fire Sfântul Maxim a susținut necesitatea vorbirii (învățăturii) despre o „dualitate” sau despre o voință naturală compusă (θέλημα φυσικόν) și despre o lucrare naturală compusă (φυσικὴ ἐνέργεια) în unul Iisus Hristos. Aceasta s-a numit „diotelism” și „dioenergism”. Cele două firi ale lui Hristos rămân pentru Sfântul Maxim mereu deosebite, chiar dacă printr-o împreună creștere reciprocă și printr-o întrepătrundere reciprocă perihoretică sunt unite într-o lucrare și voință perfectă⁴⁵. Perspectiva teologică a Sfântului Maxim în problema lucrărilor și voințelor era deci îndreptată mai întâi spre întrepătrunderea ontologică nelimitată a celor două firi ale lui Hristos. Pentru firea omenească a lui Hristos el accentuează faptul că ei îi aparține trupul omenesc și sufletul rațional și, prin urmare, puterea și capacitatea de a acționa și de a vrea pentru că firea omenească a rămas neschimbată și neamestecată în unire cu firea dumnezeiască. Sfântul Maxim s-a împotrivit

⁴² Cf. Winkelmann, *Streit*, Nr. 66; Marek Jankowiak/Phil Booth, „A New Date-List of the Works of Maximus the Confessor”, în Allen/Neil, *Handbook*, p. 19-83; Nr. 59.

⁴³ Cf. Winkelmann, *Streit*, Nr. 59; Jankowiak/Booth, „A New Date-List”, Nr. 41.

⁴⁴ Cf. Winkelmann, *Streit*, Nr. 60; Jankowiak/Booth, „A New Date-List”, Nr. 42.

⁴⁵ Maximus Conf., *Opusc. theol. et pol.* 6: PG 91, 68A; *Opusc. theol. et pol.* 7: PG 91, 76A, 80C, 84B, 88A; *Opusc. theol. et pol.* 20: PG 91, 233AB; 237CD. Cf. Felix Heinzer, *Gottes Sohn als Mensch. Die Struktur des Menschseins Christi bei Maximus Confessor* (Paradosis 26), Freiburg (CH), 1980; Guido Bausenhardt, „In allem uns gleich außer der Sünde“. *Studien zum Beitrag Maximus' des Bekenner zur altkirchlichen Christologie* (Tübinger Studien zur Theologie und Philosophie 5), Mainz, 1992; Andrew Louth, *Maximus the Confessor*, 1996; Jean-Claude Larchet, *Saint Maxime le Confesseur*, 2003; Demetrios Bathrellos, *The Byzantine Christ: Person, Nature, and Will in the Christology of St. Maximus the Confessor*, 2004.

Prof. Dr. Heinz Ohme

formulei despre o singură lucrare și o singură voință a lui Hristos. El îi acuza pe reprezentanții învățaturii despre o singură voință a lui Hristos, care a fost numită apoi „monoenergism” și „monotelism”, că tăgăduiesc acea diferențiere (deosebire) dintre lucrările și puterea voințelor atribuite firilor și învață numai despre o singură voință dumnezeiască a lui Hristos. Aceasta ar avea ca și consecință negarea lucrării și voinței atribuite firii omenești și deci anulează deosebirea firilor. Totuși această concepție nu ar fi în nici un caz demonstrată. Acuzația Sfântului Maxim este clară: trădarea Sinodului al IV-lea Ecumenic de la Calcedon și, deci, monofizism!

Pe lângă această speculație teologică, Sfântul Maxim a îngăduit totuși escaladarea până la maximum a acestei controversă, chiar cu măsuri discutabile și cu provocări majore. Eu amintesc doar trei. Sfântul Maxim a sprijinit evident încercarea de uzurpare a lui Gregorios, exarhul Africii, din anii 645/646 în speranța că ar putea fi dizolvată dinastia Heraclizilor și s-ar obține o schimbare în politica religioasă⁴⁶.

În înțelegere cu papa Teodor I (642-649)⁴⁷ a fost „convertit” de către el la diotelism, în urma unei disputații publice⁴⁸ fostul patriarh constantinopolitan Pir (638-641, 654), care urma să fie instituit la Roma ca și contra-patriarh al Constantinopolului⁴⁹. În sfârșit, Sfântul Maxim a pregătit, compilat și supravegheat traducerea în limba latină a actelor sinodului de la Lateran, acțiune realizată împreună cu călugării palestinieni adunați la Roma în anii 646/647 și în colaborarea cu același papă, Teodor I. Acest text era „un produs literat clar” și era prezentat sinodului ca un document deja aprobat⁵⁰. Diotelismul, dogmatizat de sinod și reprezentat în cuvântările papei și ale episcopilor, corespunde până în cele mai clare formulări întru totul argumentației Sfântului Maxim.

---

⁴⁶ Cf. John F. Haldon, *Byzantium in the Seventh Century. The Transformation of a Culture*, Cambridge 1997, 306-307; van Dieten, *Geschichte*, p. 83-85; Brandes, „«Juristische» Krisenbewältigung”; idem, „Konstantin der Große in den monothelischen Streitigkeiten des 7. Jh.s”, în Eleonora Kountoura-Galake (Ed.), *The Dark Centuries of Byzantium [7th–9th. c.]*, Athen 2001, 89–107; Heinz Ohme, „Der lange Widerstand gegen eine offizielle Heiligenverehrung des Maximus Homologites (†662) im Byzantinischen Reich”, în *Byzantinische Zeitschrift* 109 (2016) 109-150.

⁴⁷ *PmbZ*, Nr. 7769.

⁴⁸ *Disputatio Maximi Conf. cum Pyrrho*, PG 91, 288-353; Winkelmann, *Streit*, Nr. 91; Jaques Noret, „La rédaction de la *Disputatio cum Pyrrho* (CPG 7698) de Saint Maxime le Confesseur serait-elle postérieure à 655?”, în *Analecta Bollandiana* 117 (1999) 291–296.

⁴⁹ *PmbZ*, Nr. 6386; van Dieten, *Geschichte*, p. 57–75.

⁵⁰ Rudolf Riedinger, „Aus den Akten der Lateransynode” (1976), în idem, *Kleine Schriften zu den Konzilsakten des 7. Jahrhunderts* (Instrumenta Patristica 34), Turnhout 1998, p. 3-24.23; idem, „Griechische Konzilsakten auf dem Weg ins lateinische Mittelalter” (1977), în același volum, p. 41-92.47. Heinz Ohme, „Was war die Lateransynode von 649? Was sollte sie sein?”, în *Annuario Historiae Conciliorum* 48 (2016), în curs de apariție.

Sfântul Maxim Mărturisitorul și disputa monoenergistă-monotelită

De ce nu a putut fi explicată această controversă teologică pe cale teologică? De ce s-a ajuns în decurs de circa 10 ani la o așa dramatică escaladare a lucrurilor încât să fie pierdută unitatea Bisericii începând cu anul 649 și să poată fi, cu mult efort, restabilită după mai bine de 30 de ani la Sinodul al VI-lea Ecumenic în anii 680-681?

III. Teologia Sfântului Maxim și schisma monotelită

Sfântul Maxim vedea în „monoenergism” și în „monotelism” „o erezie blasfemiatoare”⁵¹. El o caracterizează drept „o boală cu care Serghie, în diverse forme, a infectat totalitatea (episcopilor) și a umplut sfânta Biserică de cea mai rea stricăciune”⁵². Credința creștină și mântuirea oamenilor au fost puse, în principiu, la îndoială. Orice înțelegere (consens) este de aceea o trădare a credinței⁵³.

În cadrul cercetării mai vechi, controversa monoenergistă-monotelită a fost foarte des raportată unilateral la scopul politicii interne a împăratului bizantin și a patriarhului⁵⁴, iar problematica teologică bagatelizată. S-a văzut în monotelism o „teologie de mijlocire”⁵⁵, susținută artificial de politicienii Bisericii secolului al VII-lea în vederea realizării unității bisericești cu „monofiziții” după victoria asupra perșilor. În cercetarea modernă nu se mai poate vorbi de așa ceva. De asemenea este nereprezentativă afirmația făcută începând cu Sinodul de la Lateran că episcopul Teodor de Faran ar fi inițiatorul monotelismului⁵⁶, o afirmație care l-a declarat „ereziarh” și în anatematismele Sinodului al VI-lea Ecumenic⁵⁷. Dimpotrivă, cercetarea recentă în domeniul istoriei dogmelor a arătat că problema energiilor

⁵¹ τῆς τοιαύτης αἰρέσεως τὸ βλάσφημον: *Disputatio cum Pyrrho* (PG 91,304B).

⁵² Επειδὴ Σεργίου πολυτρόπως τὴν οἰκείαν νόσον ἐν τῷ κοινῷ προθέντος, καὶ τὸ πλεῖστον τῆς ἐκκλησίας λυμνηαμένου ...: *Disputatio cum Pyrrho* (PG 91, 333AB).

⁵³ Cf. *Relatio motionis* 135-141. 353ș.u. (CChr.SG 39, 23.39 Allen/Neil).

⁵⁴ Din această perspectivă predominant protestantă, era vorba în esență de o erezie „imperială” a Bisericii imperiale și a patriarhilor săi. Cf. A. v. Harnack, *Lehrbuch der Dogmengeschichte* II, 41909, p. 426; Elert, *Ausgang der altkirchlichen Christologie*, p. 231.237.242. Această viziune este reprezentată astăzi doar de doi teologi ortodocși: Bathrellos, *The Byzantine Christ*; Cyrill Hovorun, *Will, Action and Freedom: Christological Controversies in the Seventh Century*, Leiden 2008.

⁵⁵ Formulele Unirii egiptene din 633 și Ekthesis-ul au reflectat mai ales doctrina „monofiziților”. Astfel, de exemplu, la Sever de Antiohia, pe baza teologiei lui Mia-Physis, se poate găsi o învățătură despre mia energiea: Lange, *Mia Energeia*, p. 153-158. Nu trebuie neglijat totuși că respingerea teologiei severiene este comună tuturor monotelitelor: pentru Sergius, de ex. învățătura lui Sever este o înălțare și o îndoială (*ACO* ser. II 2,2 p. 534, 13f.15.18).

⁵⁶ Episcopul Ștefan de Dora a formulat pentru prima oară această învățătură: *ACO* ser. II 2,1 p.38,10-46,36. ibs. 38,26; la fel Maxim: *Opuscula theol. et polem.*, 10 (PG 91,133-137.136B-D). Elert consideră că învățătura își avea originea în creștinismul timpuriu, *op. cit.*, p.185-229.

⁵⁷ *ACO* ser.II 2,1, p.380, 22f.384,2; ser.II 2,2 p.578, 23-589,3.

Prof. Dr. Heinz Ohme

și a voințelor a prins contur în câmpul teologilor din a doua jumătate a secolului al VI-lea în contextul așa-numitelor hristologii neocalcedoniene⁵⁸. Așa-numitul monoenergism și monotelism aparțin tradiției teologice a interpretării „chirilienne” și receptării definiției de la Calcedon. Această hristologie neocalcedoniană, urmărind „să dea o plinătate concretă noțiunii de ipostas”, a dezvoltat și „teoria despre o energie ipostatică și o voință ipostatică”. Această dezvoltare teologică a fost urmată de Teodor de Faran pornind de la Leonțiu de Bizanț (†543) și trecând la Leonțiu al Ierusalimului († după 544), împăratul Justinian (527-565), patriarhul Mina al Constantinopolului (536-552) și papa Vigiliu (537-555) până la patriarhul Anastasie al Antiohiei (557-570; 593-598)⁵⁹.

Între timp a devenit tot mai evident că în spatele încercărilor de unire făcute de Serghie și Cir și a măsurilor ce au urmat a stat în principiu o motivație teologică și duhovnicească. Era vorba atât pentru ei, cât și pentru alții de folosirea așa-numitei „iconomii”, un principiu bine ancorat în tradiția bisericească⁶⁰. Acesta este înțeles în mod curent ca și continuare a administrării harului dumnezeiesc în aplicarea poruncii iubirii putându-se face oarecare excepție de la *acrivie* în aplicarea precisă a normelor bisericești dacă nu era pusă în discuție credința și învățătura Bisericii. În aceste condiții, iconomia era posibilă chiar și în ceea ce privește formularea învățăturii. Acest lucru este clar exprimat în lucrarea *Περί Οἰκονομίας* (Despre iconomie) a patriarhului calcedonian Evloghie al Alexandriei (581-607)⁶¹, care a apărut doar cu câteva decenii înainte și prezintă prima expunere sistematică despre *iconomia bisericească* cum a fost formulată în tradiția mai veche. Apoi au existat un întreg șir de reacții adverse acceptate de Biserică cum

---

⁵⁸ Siegfried Helmer, *Der Neuchalkedonismus. Geschichte, Berechtigung und Bedeutung eines dogmengeschichtlichen Begriffes* (Theol. Diss), Bonn 1962; Stephan Otto, *Person und Subsistenz. Die philosophische Anthropologie des Leontios von Byzanz*, München 1968; Patrick Gray, *The Defense of Chalcedon in the East (451-553)*, Leiden 1979; Heinzer, *Gottes Sohn*, p. 59-116; Bausenhardt, *In allem uns gleich*, p. 45-110; Karl-Heinz Uthemann, „Der Neuchalkedonismus als Vorbereitung des Monotheletismus. Ein Beitrag zum eigentlichen Anliegen des Neuchalkedonismus”, în idem, *Christus, Kosmos, Diatribe. Themen der frühen Theologie als Beiträge zu einer historischen Theologie*, AKG 93, Berlin/New York 2005, p. 207-255; idem, „Das anthropologische Modell der hypostatischen Union. Ein Beitrag zu den philosophischen Voraussetzungen und zur innerchalkedonischen Transformation eines Paradigmas”, în idem, *Christus, Kosmos*, p. 103-196. Cf. Patrick Gray, „Neuchalkedonismus”, în *TRE* 24 (1994) 289-296.

⁵⁹ Cf. Uthemann, „Neuchalkedonismus”, p. 377.379.384.385-403.411. Idem, „Das anthropologische Modell”, p. 157-169 (cap. III. Die Hypostase als wirkende und wollende Subsistenz).

⁶⁰ Cf. Ohme, „Oikonomia”, p. 308-343.

⁶¹ Întreaga sa operă este cunoscută doar prin intermediul descrierii lui Fotie (cod. 227; 111-114 Henry IV). Cf. Richter, *Oikonomia, Der Gebrauch des Wortes Oikonomia im Neuen Testament, bei den Kirchenvätern und in der theologischen Literatur bis ins 20. Jahrhundert* (AKG 90), Berlin/New York 2005, 492-496; Ohme, „Oikonomia”, p. 325-332.

Sfântul Maxim Mărturisitorul și disputa monoenergică-monetelită

se poate vedea în cazul diferențelor la formulările adevărului de credință. După Evloghie, totul este orientat spre păstrarea unității și comuniunii bisericești și a le proteja de pericolul permanent ce venea din dorința de a căuta ceartă și de a se impune dreptatea omenească.

Urmând metodele uzuale, Evloghie a clarificat aceasta pe moștenirea patristică care era ancorată strâns în tradiția Bisericii și legată de numele unor reprezentativi susținători ai Ortodoxiei bisericești, mai ales Atanasie al Alexandriei, Vasile al Cezareei Capadociei, Grigorie de Nazianz și Chiril al Alexandriei. Premisa acelei practicări a iconomiei în problemele de credință este neatingerea dogmei. Aceasta înseamnă că formulelor de credință integral valabile și prin hotărârile celor cinci sinoade ecumenice recunoscute, care conțin elementele centrale ale credinței, nu le este îngăduit niciun prejudiciu. Pentru a face mai clară diferențierea de acest „domeniu intern” al intangibilității dogmei, există un „domeniu extern” ale cărui formulări privesc expresii, cuvinte, noțiuni⁶². „Lucrurile” trebuie diferențiate de cuvinte. Căci mântuirea nu rezidă în cuvinte, ci în lucruri! La alegerea cuvintelor este valabil principiul că la controversele privind învățătura de credință se ia în calcul faptul că aceeași normă de credință poate fi formulată folosind noțiuni diferite. Există posibilitatea ca unele întrebări ale anumitor expresii să lipsească și, de asemenea, altele să fie folosite în așa măsură încât să se practice „toleranța” și „concilierea” când acestea servesc înaltei prețuiri a unității.

Vreau să fac mai concludent exemplul unirii alexandrine⁶³ din anul 633. Acolo a fost formulată în 9 anatematisme mărturisirea hristologică comună a învățăturii despre cele două firi de la Calcedon din perspectiva celor 14 anatematisme acceptate la Sinodul al V-lea Ecumenic din anul 553. Sinodul de la Calcedon nu a fost amintit formal cum de fapt nu a fost numit niciun sinod ecumenic receptat, ci s-a oferit un rezumat cu un conținut foarte scurt al esenței acelor hotărâri. Acestea aparțin articolele simbolului niceo-constantinopolitan (Keph.1-2) și acceptarea predicatului Theotokos de la Sinodul al III-lea Ecumenic (Keph. 5). Mai departe accentul cade în toate celelalte formulări hristologice pe unicitatea persoanei lui Iisus Hristos. Acest lucru s-a făcut prin accentuarea în mai multe rânduri că Hristos „este unul din Sfânta Treime deoființă” (Keph. 2.6.7)⁶⁴. Unirea firilor este numită ca „ipostatică” (Keph. 4.7)⁶⁵ și ipostasul ca

⁶² Aici găsim acea οἰκονομία περί τῶν ἕξωθεν αὐτοῦ (sc. τοῦ δόγματος) χώραν: Fotie, Bibliotheca cod. 227 (112,30-37 Henry IV).

⁶³ ACO ser. II, 2,2 p. 594,17-600,20 (Riedinger).

⁶⁴ Cf. ACO ser. II 2,2, p.596,6; 598,8.13 cu: *Concilium Constantinopolitanum II* (553), Anathema 10.

⁶⁵ Cf. ACO ser. II 2,2, p.596,19 ș.u.; 598,23 cu: *Concilium Constantinopolitanum II* (553), Anathema 4.

„stând împreună” (σύνθετον, Keph. 6)⁶⁶. Pe lângă acestea este citată și formula chiriliană despre „unirea după fire” (ἕνωσις φυσική, Keph.4). Apoi este folosită formula chiriliană despre „**o singură** fire întrupată a lui Dumnezeu-Cuvântul” (Keph. 6)⁶⁷. De asemenea sunt utilizate expresiile „**din** două firi” și „**în** două firi” (ἐκ δύο φύσεων și ἐν δυσὶ φύσεσιν, Keph. 6, 7)⁶⁸, precum și rezerva recunoașterii teoretice a unei diferențe a firilor „numai după contemplare (în gândire) (θεωρία μόνη, Keph. 7)⁶⁹. Sunt receptate și cele 12 anatematisme ale Sfântului Chiril (Keph. 8)⁷⁰ și condamnarea lui Teodoret, Ibas și Teodor de Mopsuestia (Keph. 9)⁷¹. Cele patru atribute în formulare negativă de la Calcedon, „neamestecat, neschimbat, neîmpărțit și nedespărțit, au fost folosite de mai multe ori” (Keph. 4, 6, 7)⁷² la fel și așa-numita „deoființă dublă” (Keph. 4, 6)⁷³ și Dumnezeirea desăvârșită și omenitatea desăvârșită a lui Hristos (Keph. 7)⁷⁴. Importanță deosebită în formula de unire din 633 s-a dat faptului că trebuia recunoscută valoarea formulei Sfântului Chiril și accentuată unitatea persoanei lui Iisus Hristos. Pentru a accentua această dorință, s-a introdus se pare și formula despre o singură lucrare divino-umană a lui Hristos, care a aprins apoi flacăra disputei.

Iconomia acestei formule de unire consta în esență în: 1. a evita amintirea numelui Sinodului de la Calcedon, și 2. de asemenea, de a admite formula chiriliană despre „unirea după natură” a celor două firi. Prima *iconomie* era comparată cu acceptarea conținutului tuturor hotărârilor hristologice ale sinoadelor IV și V, a doua era posibilă în măsura în care formula chiriliană era legată de un καὶ (și) explicativ în expresia „unirea ipostatică” (ἕνωσις καθ’ ὑπόστασιν) și astfel explicată în mod ortodox (Keph. 4)⁷⁵. Documentul scurt al uniunii din 633 prezintă astfel, în opinia mea, o formulă de consens respectabilă, în special din dorința expresă a anticalcedonienilor, și anume: să apere unitatea persoanei lui Iisus Hristos, care trebuia, în natura lucrurilor, acceptată clar – dacă se dorea câștigarea lor!

Într-o manieră asemănătoare era aplicată *iconomia* în spatele Psephos-ului lui Serghie, a Ekthesis-ului și a Typos-ului⁷⁶. Sfântul Maxim respinge însă în

⁶⁶ Cf. ACO ser. II 2,2, p.598, 7 cu: *Concilium Constantinopolitanum II* (553), Anathema 4.

⁶⁷ Cf. ACO ser. II 2,2, p.598, 6 cu: *Concilium Constantinopolitanum II* (553), Anathema 8.

⁶⁸ Cf. ACO ser. II 2,2, p.598, 5.12 cu: *Concilium Constantinopolitanum II* (553), Anathema 7.8.

⁶⁹ Cf. ACO ser. II 2,2, p.598,22 cu: *Concilium Constantinopolitanum II* (553), Anathema 7.

⁷⁰ Cf. ACO ser. II 2,2, p.600,10 ș.u. cu: *Concilium Constantinopolitanum II* (553), Anathema 13.

⁷¹ Cf. ACO ser. II 2,2, p.600, ș.u. cu: *Concilium Constantinopolitanum II* (553), Anathema 12-14.

⁷² Cf. ACO ser. II 2,2, p.596,20; 598,7.23ff.

⁷³ Cf. ACO ser. II 2,2, p.596,19; 598,8.

⁷⁴ Cf. ACO ser. II 2,2, p.598,16f.

⁷⁵ Cf. ACO ser. II 2,2, p.596,19f.; 598,23.

⁷⁶ Cf. în amănunt la Ohme, „Oikonomia”, p. 310-324.

Sfântul Maxim Mărturisitorul și disputa monoenergistă-monotelită

aceste cazuri orice *iconomie* căci după părerea sa prin aceasta „se desființează împreună cu erezia și credința mântuitoare”, ceea ce înseamnă „o totală despărțire de Dumnezeu”⁷⁷. El caracteriza unirea din anul 633 drept „ceva nou” (καινοτομῖαι) și hotărârile ce decurgeau din ea drept „schimbări, adăugiri și renunțări” la credință⁷⁸ și cerea înlăturarea lor, precum și anatematizarea tuturor celor care poartă responsabilitatea, ca premise ale restaurării comuniunii bisericești.

În spatele acestui conflict privind folosirea iconomiei bisericești este clar că stă o controversă fundamentală despre importanța sentințelor și declarațiilor teologice. Este vorba de **relația dintre dogmă și teologumenă**. Căci teologii unirii calcedoniene din secolul al VII-lea au stăruit asupra unei diferențieri de principiu între distincțiile teologice și învățătura Bisericii, între teologumene și dogmă. În acest sens s-au manifestat patriarhul Serghie⁷⁹ și papa Honoriu și de asemenea Typos-ul din anul 648.

Papa Honoriu îi scris lui Serghie:

„Nu este permis să transformăm în dogme bisericești ceea ce nici Sinoadele nu au analizat și nici să hotărâm a declara sinoade autentice canonice, așa încât cineva să poată îndrăzni să propovăduiască una sau două energii în Domnul nostru Iisus Hristos. Acestea nu apar a fi hotărâte nici de Evangheliile și nici de scrierile apostolice”.

„Nu ajută la nimic, dacă sunt trecute în dogmele Bisericii, ceea ce fiecare prezintă într-o plinătate debordantă gândirea sa proprie ca proprie părere”⁸⁰.

În *Typos* se afirmă:

„Noi am socotit ca să înfrânăm dorința de ceartă în problemele ce stau în fața noastră și, în consecință, ca să se orienteze fiecare în așa fel și să-i fie de ajuns Scripturile dumnezeiești și predaniile celor cinci sinoade ecumenice și, fără pretenția mai bune cunoașteri – și deciziile clare și formulările păstrate de Sfinții Părinți, ale căror învățături sunt liniile directoare și îndrumătoare ale sfintei, soborniceștii și apostolice Biserici a lui Dumnezeu, fără a adăuga lor ceva propriu sau a omite ceva și fără a le interpreta după propriul interes... Nimănu-i dintre toți care până acum au învățat despre o voință și o lucrare sau despre două voințe și două lucrări să nu se aducă reproșuri în vreun fel pentru aceasta și nici să nu-i fie făcută vreo plângere”⁸¹.

⁷⁷ Εἰ δὲ οἰκονομίας χάριν συναναρῆται τῇ κακοπιστίᾳ ἢ σωτήριος πίστις, χωρισμὸς Θεοῦ παντελής, ἀλλ' οὐχ ἔνωσις ἐστὶ τὸ τοιοῦτον εἶδος τῆς λεγομένης οἰκονομίας: *Relatio motionis* 162-164 (*CChr.SG* 39, 25 Allen/Neil).

⁷⁸ *Disputatio Bizyae* 97-106 (*CChr.SG* 39, 83 Allen/Neil).

⁷⁹ Vgl.: *ACO* ser. II 2,2, p. 544,9-16 (Riedinger).

⁸⁰ *ACO* ser.II 2,2 p.554,3-6.9f.; 552,24 (Riedinger).

⁸¹ *ACO* ser.II 2,1 p.208, 25-31.33-35 (Riedinger).

Acest *Typos*-ul nu a fost o „interzicere a discuțiilor” teologice ordonată „de sus”, ci el legifera un moratoriu în problemele controversate cu intenția de a ajunge la o înțelegere împăciuitoare. Pentru a arăta aceasta și mai clar, el dispunea ca *Ekthesis*-ul din anul 638, care fusese până atunci afișat în nartexul Sfintei Sofia să fie înlăturat și prin aceasta abrogat. Aceasta însemna că și formulele monoteletice nu mai puteau fi reprezentate de acum în public! Prin aceasta, problema folosirii, conform numărătorii, a noțiunii de lucrare și de voință în hristologie era plasată pe o treaptă vizibil inferioară decât ca dogmă a Bisericii. Noțiunile controversate aveau pentru *Typos*, Serghie și Honoriu o altă demnitate (valoare) decât declarațiile Sfintei Scripturi și hotărârile dogmatice ale celor cinci Sinoade (Ecumenice). Aceasta înseamnă, că atât *Ekthesis*-ul, cât și formula de unire din anul 633 precum și *Psephos*-ul și *Typos*-ul nu trebuiau înțelese ca având valabilitate deplină și recunoaștere categorică precum unele formulări dogmatice recunoscute: „în sens propriu” (κύριον δόγμα)⁸².

Pentru Sfântul Maxim nu exista însă nicio asemenea diferențiere între teologumene și dogmă, cel puțin ceea ce presupune convingerea sa⁸³. Tăcerea ordonată de *Typos* despre o folosire numerică a noțiunii de energie și voință, el o explica drept „anulare” (ἀναίρεσις) și „eliminare” (ἀφαίρεσις) de noțiuni⁸⁴. A tăcea înseamnă „a scoate din drum”, „a face să dispară”, „a desființa”, chiar „a tăgădui”⁸⁵ pentru că aceasta avea drept urmare inexistența a ceea ce este caracterizat de noțiuni⁸⁶. El presupunea astfel că prin moratoriul *Typos*-ului – folosirea noțiunii de „lucrare” și de „voință” în Hristos trebuie să fie acumulată și deci lucrarea sa și voința sa! Dimpotrivă, este cerută „mărturisirea precisă a credinței”, care pentru Sfântul Maxim era egală cu teologumena lui. *Typos*-ul, *Ekthesis*-ul și altele, el le trata ca dogme. Aprobarea teologiei lui prin Sinodul Lateran din anul 649 condus de papă a fost un suport fundamental pentru convingerea sa că sentințele sale teologice sunt dogma Bisericii. El a considerat acest sinod drept al șaselea Sinod Ecumenic⁸⁷. Datorită acestui sinod, el a accentuat ca nimeni altul dintre teologii răsăriteni autoritatea, primatul și privilegiile Bisericii Romane⁸⁸. N-a existat o tra-

⁸² Cf. în acest sens și: *Disputatio Bizyae* 167-174 (CChr.SG 39, 89 Allen/Neil).

⁸³ Cf. Ohme, „Oikonomia”, p. 337-343.

⁸⁴ *Disputatio Bizyae* 167-174. 683-691 (CChr.SG 39, 89.136f. Allen/Neil).

⁸⁵ συναίρεθῆναι; συναποσβεσθῆναι; ἀναίρεσις; *Relatio motionis* 127-131.135-141 (CChr.SG 39, 21.23 Allen/Neil); *Disputatio Bizyae* 695f. (CChr.SG 39, 137 Allen/Neil). Se face trimitere la Sinodul de la Lateran în horosul său la paragraful 18: ACO ser. II 2,1 p.382,22f. (Riedinger).

⁸⁶ *Disputatio Bizyae* 142-149.167-174 (CChr.SG 39, 87.89 Allen/Neil).

⁸⁷ Maxim Mărturisitorul, *Opuscula theol. et polem.* 11 (PG 91, 137D).

⁸⁸ Vgl.: Jean-Claude Larchet, *Maxime le Confesseur, médiateur entre l'Orient et l'Occident*, Paris 1998, p. 124-201; idem, *Saint Maxime le Confesseur*, Paris, 2003, p. 198-210. Acest fapt este deseori subliniat de autorii romano-catolici. Cf Pietro Conte, *Chiesa e Primato nelle lettere die papi*

Sfântul Maxim Mărturisitorul și disputa monoenergică-monotelică

diție bisericească anterioară diferențierilor teologice prezentate de Sfântul Maxim în legătură cu noțiunile de lucrări și voințe!⁸⁹ Diotelismul maximian a fost până atunci doar o teologumenă!

Convingerea Sfântului Maxim privind afirmațiile sale teologice proprii, pe lângă alte multe motive⁹⁰, trebuie privită ca o cauză esențială a circumstanțelor teologice și bisericești neprietenoase din timpul controversei monoenergice-monotelite. Partea opusă a fost dispusă spre înțelegere până în ultimul moment⁹¹: Typos-ul trebuia anulat, un diotelism diferențiat trebuia formulat, iar Sfântul Maxim să devină părintele duhovnicesc al împăratului. Condiția specială era ca, înainte de acestea să fie refăcută comuniunea bisericească printr-o împărtășire publică comună⁹². Sfântul Maxim a refuzat totul. În încăpățănarea sa și în lipsa de măsură la impunerea poziției sale se vede clar o autoevaluare evidentă și nu zelotism, care nu milita spre o împăcare și nici nu se înspăimânta să schimonosească părerea celeilalte părți. O astfel de atitudine însă trebuie să păgubească întotdeauna unității Bisericii.

Traducere din germană de Pr. Prof. Nicolae Chifăr

del secolo VII, Rom 1971, p. 118-120.372-374; Hermann Joseph Sieben, *Die Konzilsidee der Alten Kirche* (Konziliengeschichte Reihe B.3), Paderborn 1979, p. 494-498. Cu toate acestea, nu trebuie neglijat faptul că cererea obișnuită de recunoaștere a primatului papal este instrumentalizată aici.

⁸⁹ Bausenhardt, *In allem uns gleich*, p. 148 ș.u. cu: J.D. Madden, *The Authenticity of early definitions of will* (Thelêsis), in: F. Heinzer/Chr. Schönborn (Ed.), *Maximus Confessor* (Paradosis 27), Fribourg 1982, p. 61-79.

⁹⁰ Semnificativ pentru radicalismul cu care a fost condus această dispută este spiritul apocaliptic al timpului, cu care întreaga societate bizantină de la cucerirea arabă a Ierusalimului în anul 638 se confruntă din ce în ce mai mult. Maxim a trăit în așteptarea distrugerii Imperiului și a iminentei Judecății finale și a învinuit dinastia Heracleios și politicile religioase pe monofiziți pentru acest eșec. Cf. W. Brandes, „Apokalyptische Literatur”, in: F. Winkelmann/W. Brandes, *Quellen zur Geschichte des frühen Byzanz* [4.- 9. Jahrhundert], 1990, 305-322, W. Brandes, „Endzeitvorstellungen und Lebensrost in mittelbyzantinischer Zeit (7.-9. Jahrhundert)”, in: *Varia III* (Ποικίλα Βυζαντινά 11), Bonn 1991, 9-62; W. Brandes/F. Schmieder (Ed.), *Endzeiten. Eschatologie in den Weltreligionen* (Millennium-Studien 16), 2008; W. Brandes u. F. Schmieder (Ed.), *Antichrist. Konstruktion von Feindbildern*, 2010; Heinz Ohme, „Die Bedeutung der Geschichtstheologie im monenergetisch-monotheletischen Streit”, in *Zeitschrift für Theologie und Kirche* 112 (2015), p. 27-61. De asemenea, trebuie luată în considerare situația internă a imperiului, care nu este nici ea subiectul acestei prezentări. Cf. dazu z.B.: A.N. Stratos, *Byzantium in the Seventh Century I-V*, 1968-1980; F. Winkelmann, H. Köpstein, H. Ditten, I. Rochow, *Byzanz im 7. Jahrhundert* (Berliner Byzantinische Arbeiten 48), Berlin 1978; Winkelmann, *Streit*, p. 21-34; Haldon, *Byzantium in the Seventh Century*; Brandes, „«Juristische» Krisenbewältigung”; Jankowiak, *Essai*; Booth, *Crisis of Empire*; C. Zuckerman (Ed.), *Constructing the Seventh Century* (TM 17), Paris 2013.

⁹¹ Haldon, *Byzantium in the Seventh Century*, p. 310.

⁹² *Disputatio Bizyae* 167.223-225.629-645 (CChr.SG 39, 89.93.131-133) Allen/Neil). Cf. dazu: Ohme, „Maximos Homologetes (†662): Martyrium”, p. 325-327.343 ș.u.